

Jezikovni pogovor Lektorskega društva Slovenije, 4. marca 2014

Količine in števnik

Števniki kot tema rednega pogovora niso bili izbrani naključno – v govoru in zapisu opažamo namreč pri tem pogosto vsaj negotovost, če že ne neznanja. Prav zato smo se odločili to temo tokrat čim bolj obdelati. Preden smo se lotili števnikov, pa smo se dotaknili dveh zelo podobnih, s števili povezanih pridevnikov:

Številen in številčen

Teh dveh pridevnikov marsikdo ne loči, zato najdemo tudi take, nepravilne zveze: *številčni obiskovalci*, *številčna ekipa*, *številčna zasedba* ... Če bi se zavedali, da je **številčen** tisti, ki se nanaša na številke, torej npr. **številčni zapis** (proti črkovnemu), **številen** pa tisti, ki se nanaša na število, npr. zelo **številna družina**, (malo)**številni poskusi**, tega mešanja in napak te vrste ne bi bilo in bi namesto *najštevilčnejša udeležba doslej* imeli **najštevilnejšo, najbolj množično, največjo udeležbo doslej**.

Številke, številke, števila

Številka – posamezen znak v številu, cifra

Številka – znak za število, pogovorno tudi sopomenka za število; po SP je okrajšava za številko **št.**

Število – kar izraža, koliko enot kaj obsega; po SP je okrajšava za število **štev.**

Ker je po SP 2001 okrajšava za zvezo **pred našim štetjem** pravilno zapisana kot **pr. n. št.**, št. pa je v istem pravopisu rezervirano za številko, ne bi bilo slabo, če bi pri novem pravopisu to popravili – vrnili na nekdanjo varianto **pr. n. š.** (SP 1962).

Zapisovanje števil

V besedilih manjša števila praviloma zapišemo z besedo, enako tudi enote ob njih (**pet metrov**), za večja števila pa uporabimo zapis s števiki (**1325 evrov**). Za to, kaj so manjša števila, veljajo različna merila, za ene so to števila do deset, za druge do dvanajst. Pri zapisovanju števil, večjih od tisoč, upoštevamo pravopisno pravilo (§ 255), da pika lahko loči tisočice od nižjih enot, to priporočilo pa upoštevamo predvsem, če gre za števila nad deset tisoč (10.000). Uporaba vejice na tem mestu je angleški, ne slovenski način, pri zapisovanju

decimalnih števil pa je slovenski način decimalna vejica, ne decimalna pika, kar se k nam vsiljuje s prevodi iz angleščine, ki ne upoštevajo dovolj slovenskih pravopisnih pravil.

Pri navajanju razpona, npr. **od 29 odstotkov do 33 odstotkov**, lahko ponavljajoče se jedro povezanih besednih zvez iz prve zveze izpustimo in dobimo: **od 29 do 33 odstotkov**, ali pisano s števki in simboli: **29–33 %** (po Jezikovni svetovalnici Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša; <http://isjfr.zrc-sazu.si/svetovalnica#v>). O pravilnem zapisu številskih sklopov tu ne bomo izgubljali besed; preverite v slovnici in pravopisu.

Slovnični spol števk

Za pravilen črkovni zapis števil in za njihovo pravilno branje je pomembno, da se zavedamo tudi, katerega spola so števke (v zbornem jeziku). Pravopis uči, da so števke ženskega spola, zato zorno pravilno štejemo: **nič, ena, dve, tri, štiri ...** (čeprav vsi razumemo in v vsakdanjem življenju verjetno tudi sami uporabljamo pogovorno štetje *nič/nula, ena, dva, tri, štiri ...*). Z ženskimi oblikami štejemo tudi vse, kar je ženskega spola, medtem ko štejemo predmetnost moškega spola, kot npr. stol, z moškimi oblikami: **en stol, dva stola, trije stoli, štirje stoli, pet stolov ...**, predmete srednjega spola pa: **eno kolo, dve kolesi, tri kolesa, štiri kolesa, pet koles ...**. Ker pa pogovornost na vseh ravneh vdira tudi v zborni jezik in vpliva nanj, postaja tudi pogovorno štetje ponekod sprejemljivo. To kažejo npr. že posamezna uveljavljena imena: **Val 202** – Ustaljeno je [dvesto dva], najverjetneje zaradi valovne dolžine, 202 kHz [kiloherca].

V imenu skupine **Mi-2** [midva] vidimo besedno igro, ki bi bila z žensko obliko za števko 2 [midve] – ker gre za glasbeno skupino, sestavljeno iz samih moških – zaradi slovnične nezaznamovanosti moškega spola nenavadna, morda celo moteča, pa čeprav imamo na drugi strani prav tako moško zasedbo z imenom samo za ženske – Same babe.

Holdering **Zvon 2** [dva] in operater **T-2** [te dva] potrjujeta trditev, da pogovornost prodira tudi v poslovni jezik. Pri tem je zanimivo videti, kaj najde spletni brskalnik, če vtipkaš 'T dva' oziroma 'T dve'.

V matematiki je sprejet ženski spol števk:

1 + 1 = 2 [ena plus ena je dve], 2 + 1 = 3 [dve plus ena je tri], čeprav učitelji neupoštevanja ženskega spola števk pri računanju najverjetneje ne kaznujejo s slabšo oceno, če je izračun pravilen.

V športu je v rezultatih, npr. **2 : 1**, po Toporišičevi slovnici sprejemljivo oboje: **[dva (dve) proti ena]** (Jože Toporišič, SS, 1984, str. 268).

Če upoštevamo pravopisno priporočilo o spolu števk, je npr. **leto 2002** pravilno samo kot **[dva tisoč dve]**.

Decimalni zapis

Upoštevanje ženskega spola števk je še najpomembnejše za pravilno **branje decimalnega zapisa**. Pri branju zapisa **1,3** npr. slišimo: ena celih tri, ena cela tri, ena cele tri ... Če hočemo pravilno brati decimalne zapise, si moramo zapomniti samo, da so števke ženskega spola, in si pred decimalno vejico predstavljati posamostaljeni pridevnik cela, te cele pa nato prešteti: **ena cela, dve celi, tri cele, štiri cele, pet celih ... 102 celi ...** K temu nato dodamo še vrednosti na mestih za decimalno vejico, to pa so: **desetinke, stotinke, tisočinke** ... – te dele štejemo tako, da ob številu njegov najmanjši del (desetinke, stotinke ...) tudi poimenujemo, lahko pa to poimenovanje tudi izpustimo:

1,5 = **ena cela pet desetink** = **ena cela pet**,

2,354 = **dve celi 354 tisočink** = **dve celi 354**.

Če decimalnemu zapisu sledi **enota**, jo, če je podana s simbolom, dodamo v zapisu z obveznim presledkom, če jo izpišemo ali preberemo, pa pazimo, da je obvezno **postavljena v roditelj ednine**:

2,2 km = 2,2 kilometra = [dve celi dve (desetinki) kilometra]

NAROBE: [dve celih dve/dva cela dva kilometra/dva cela dva kilometrov]

35,3 km = 35,3 kilometra = [35 celih tri (desetinke) kilometra]

NAROBE: [35 cela/cele tri kilometrov]

Denar – zneski, izraženi z decimalnim zapisom (z enoto in njenimi stotini)

Posebno poglavje so pri decimalnem zapisu zneski, količina denarja. Matematično je sicer pravilno, če tudi ta števila beremo po zgornjem navodilu, a za to ni prave potrebe, če denarno enoto razdelimo samo na stotine – pri evru se stoti del v slovenščini imenuje stotin, enako, kot je bilo pri tolarju, pa tudi evrski stotin, evro stotin/evrostotin, čeprav na kovancih piše skupno evropsko ime cent (za evro cent/evrocent).

V inštitutovi jezikovni svetovalnici beremo:

20,00 € se izgovori dvajset celih, nič nič evra.

Kako pa rečemo (in torej tudi preberemo), npr. znesek **3,20 €/EUR**?

3,20 EUR preberemo [tri evre 20 centov = tri evre dvajset = tri dvajset], odvisno od sobesedila, matematično pravilno pa bi bilo tudi [tri cele dvajset (stotink) evra = tri cele dve (desetinki) evra], a v praksi tako ne govorimo. Drugače pa je, če enoto razdrobimo na še manjše dele, npr. pri cenah naftnih

derivatov – maloprodajna cena dizelskega goriva je po novem **1,33200 EUR** [ena cela 332 tisočink evra].

Kako preberemo **1,50 EUR**? – [evro petdeset, evro in petdeset centov, evro in pol, poldrugi evro; matematično pravilno tudi ena cela pet evra]

Kako bi prebrali **999.999,50 EUR**? – **999 tisoč 999 evrov in 50 centov = 999 tisoč 999 evrov in pol = 999 tisoč 999 celih 5 desetink evra**

1.000.000,50 EUR bi prebrali [**milijon evrov in 50 stotinov/centov**], izražanju **50 stotinov s pol evra** pa bi se bilo tu pametno izogniti, da ne bi kdo tega razumel kot pol milijona evrov, a pravilno bi bilo tudi milijon evrov in pol (evra), po zgledu hiš: ena hiša in pol (hiše).

1,5 mio EUR pa bi prebrali [**milijon in pol evrov**] in ne, kot se sliši ponekod, *milijon evrov in pol*.

pol

Težave z mernim prislovom **pol** so najbolj zaznavne, če hočemo pravilno prebrati ali z besedami zapisati količino, večjo od milijon, ki je podana z ulomkom ali decimalnim zapisom, npr. znesek – **6,5 mio EUR**, število obiskovalcev – **6,5 mio obiskovalcev**, število štruc kruha – **3,5 mio štruc kruha**.

Jezikovni občutek narekuje, da stoji besedica **pol** za (štetim) jedrom, za enoto – če ostanemo za začetek pri malih številih, npr. pri **2,5 leta** (2,5 let bi bilo narobe), bi to zapisali z besedo in tudi prebrali: **dve leti in pol**. To pomeni dve leti in še pol leta, to drugo omembo enote, štetega, torej leta, pa zaradi jedrnatosti praviloma izpustimo.

Neprimerno se zdi izpustiti enoto na začetku in jo dodati na koncu – dve in pol leti ali morda, zaradi bližine, dve in pol leta –, čeprav v praksi zasledimo tudi take primere, npr. dve in pol uri/dve in pol ure, najverjetneje pod vplivom popolnega izpusta, operiranja samo s števili, ko bi enoto po potrebi dodali samo kot pojasnilo: Koliko ur? – Dve in pol. Česa? Ure.

Pri popolnem izpustu pride prislov **pol** res neposredno za število (dve in pol, 55 in pol ...), kadar dodamo enoto, pa se ta vrine vmes, med število in prislov pol, pred veznik, in dobimo pravilno zaporedje: **dve uri in pol, dve hiši in pol, dve leti in pol ...**

42,5 km = [42 celih pet kilometra, 42 kilometrov in pol, 42 kilometrov 500 metrov], ne pa [*42 in pol kilometra*].

Naš tokratni pogovor pa je pokazal, da nekateri lektorji tega ne razumejo tako in da jih *dve in pol hiše oz. dve in pol hiši* sploh ne moti. Zato tudi pri številih nad milijon nekateri ne zaznavajo kot napako, če je **6,5 mio EUR dolgá** prebrano *kot šest milijonov evrov dolga in pol*. Po logiki (je to samo logicizem?) bi morali

brati: **šest milijonov** (evrov dolga) in (še) **pol (milijona)** evrov dolga = **šest milijonov in pol** (tu se končuje znesek), česa? – **evrov**, ta znesek v evrih pa predstavlja **dolg**, torej bi to brali [**šest milijonov in pol evrov dolga**]. Ker števila, večja od milijon, že sama vsebujejo samostalnik, npr. milijon, milijarda ..., postane prav ta samostalnik števno jedro, in štejemo na koncu te milijone, milijarde ... (potem ko smo šteto predmetnost najprej zložili v tako velike kup(čk)e), zato sledi merni prislov **pol** neposredno temu jedru in je torej pri tako velikih številnih prislov obvezno postavljen **pred enoto – tri milijone in pol let, milijarda in pol Kitajcev, tri milijone in pol štruc kruha, šest milijonov in pol obiskovalcev ...**

Čas – Koliko časa, koliko je ura, kdaj?

Števila so neizogibna tudi pri opisovanju časa.

Če nekaj traja **eno uro in trideset minut**, to napišemo **1 ura 30 minut** in tudi **1 h 30 min** oziroma s števnikom in nadpisanim simbolom h za uro stično – 1^h 30 min (po jezikovni svetovalnici Inštituta za slovenski jezik). Ob tem se nam poraja še vprašanje, ali ne bi predpisane okrajšave za minute **min.** v SP spremenili v **min** (brez pike, enako pa tudi okrajšave za sekunde – **sek.** – in za milijone – **mio.**) in jo s tem spravili na raven simbola.

Koliko je ura?

Ura je npr. **dve**, in sicer **dve ponoči** ali **dve popoldne/popoldan**, ko lahko rečemo tudi **ura je 14** (ne pa je *14 popoldan*).

Kdaj?

Ko je ura dve, bomo odgovorili: **ob dveh (ponoči/popoldne), ob 2. uri/ob 14. uri, ob 2^h/ob 14^h, ob 2.00/ob 14.00.**

Ko je ura **14.30** (= **pol tri = pol treh popoldne/popoldan**), je odgovor na vprašanje **kdaj – ob 14.30 [štirinajstih trideset/štirinajsti uri (in) trideset minut], ob 14. uri in 30 minut** ali **ob pol treh, ne pa ob 14.30 uri**, kar bi kdo prebral prav tako oz. še bolj nepravilno [*ob 14 trideseti uri*]!!!

Če vemo, da **h** pomeni uro, in sprejmemo, da je **ob osmih** samo razvezan sklop števke in simbola – ob **8h [osmih]**, in če to še bolj razvežemo, v besedno zvezo **ob osmi uri**, dobimo tudi vse možne odgovore na vprašanje **kdaj**: ob 7.35 je odgovor na to vprašanje **ob sedmih 35, ob sedmi uri (in) 35 (minut), ob pol osmi (uri) in 5 minut, ob pol osmih in 5 minut, ob 5 minut čez pol osmo**, sliši pa se tudi **(ob) 5 minut čez pol osmih**.

Še nekaj zgledov za rabo prislova **pol** pri izražanju časa (po SP) – **kdaj**: kosilo bo ob pol ene, ob pol enih; **koliko je ura** – ura je pol osmih, redko pol osme; ura je pet minut do pol desetih.

Kako odgovorimo na vprašanje **kdaj ob 9.25?** – [ob pet minut do pol desetih, pet minut pred pol deseto; ob devetih in 25 minut, 25 minut čez devet/deveto, ob deveti uri in 25 minut].

Ko je ura 7.35 [pol osem/osmih/(osme) in pet minut, pet minut čez pol osmo/pet minut čez pol osmih, 25 minut do sedmih], so odgovori na vprašanje **kdaj**: ob pol osmih in pet minut, pet minut čez pol osmo, pet minut čez pol osmih se ne zdi pravilno, ob sedmih in 35 minut, ob 25 minut do osmih, ob 25 minut pred osmo.

Pri ustaljenem slovenskem izražanju časa s četrt in tri četrt (s kvarti) – npr. četrt na tri in tri četrt na tri – pa se je v našem pogovoru pokazalo, da tega načina niti vsi lektorji ne razumejo; da ne razumejo, da je četrt na tri = 15 minut čez dve (četrtna tretje ure). So razlog pokrajina, od koder izvirajo, starost, vpliv digitalizacije in angleščine? Čedalje bolj, verjetno predvsem zaradi razširjenosti digitalnih ur, se namreč širi izražanje ure (koliko je ura) s preprostim nizanjem ur in minut oz. predvsem z besednimi zvezami s predlogoma čez in do:

Ura je 14 in 15 minut/15 minut čez dve/čez štirinajst/čez drugo/čez štirinajsto, nikakor pa ne 15 minut čez dveh, medtem ko bi pri zvezah s pol (npr. pri 13.35) verjetno sprejeli tudi ta način – pet minut čez pol dveh, poleg pet minut čez pol drugo in pet minut čez pol dve.

Ob iskanju po spletu, da bi videli, kako to v šolah učijo otroke, pa je bil najden tale zgled:

Koliko je ura?

- petnajst do enih
- četrt čez dve
- pet do dveh
- četrt čez eno

Tako res ni nič čudnega, da ljudje počasi ne razumejo več, koliko je pri nas ura. (http://uciteljska.net/kvizi/HotPot/KOLIKO_JE_URA/Koliko_je_ura.htm)

Postavlja se tudi vprašanje, ali je na vprašanje **koliko je ura** pravilno odgovoriti npr.: Do [19-ih] manjkata dve minuti. Vsebinsko je to ob 18.58 nesporno

sprejemljivo, če smo natančni, pa je to odgovor na vprašanje **koliko manjka** do 19. ure in ne koliko je ura!

Kako napisati **polnoč** – 24.00 ali 00.00? Imamo obe možnosti – ista polnoč je npr.: **14. januarja 2014 ob 24.00** in **15. januarja 2014 ob 00.00**; pri tem je treba paziti samo na datum. (Če lovimo iztekajoči se rok, pazimo, da odpošljemo zadevo pred polnočjo, ker bo ob 00.00 prepozno zaradi datuma!) V takem digitalnem zapisu pa namesto pike marsikdo uporablja dvopičje, po angleškem zgledu, torej ob **24:00** in ob **00:00** (po svetovalnici).

Še o datumu

Datum napišemo pravilno s presledki za pikami in brez uvodne ničle pri številih, manjših od 10: **25. 3. 2014** (*25.03.2014* je v slovenskih besedilih narobe, pravilno je le v obrazcih, kjer je izrecno zahtevano tako, sicer pa je v besedilih (ne v izpostavljeni navedbi datuma) vsaj mesec primerno izpisati z besedo (25. marca), o nujnosti navedbe letnice pa premisliti.

Ko nismo gotovi, ali imamo glavni ali vrstilni števnik (en = 1 : prvi = 1.)

Ob lektoriranju besedil pogosto opazimo, da pisci ne ločijo glavnih števnikov v nepravem sklonu od vrstilnih števnikov, saj pišejo vse te oblike s piko. A ker je ta način (s piko) sprejet za zapisovanje samo vrstilnih števnikov, je to v primeru glavnih števnikov napačno.

Zgled: V **20. letih** smo vse zapravili. – Ker je mišljeno obdobje, dolgo 20 let, je to glavni števnik, zato bi bilo pravilno zapisano brez pike: **v 20 letih**, prebrano pa [**v dvajsetih letih**], medtem ko je pravilno napisano: v **20. [dvajsetem] letu** | ko še ni dopolnil 20 let|se mu je uresničila največja želja, saj gre tu za vrstilni števnik (20. leto). Za ugotavljanje, ali imamo opraviti z glavnim ali vrstilnim števnikom, naredimo preizkus z enim od števnških parov: **en – prvi, dva – drugi, tri – tretji, štiri – četrti**. Pri teh parih se sklanjanje glavnih števnikov razlikuje od sklanjanja vrstilnih: en enega enemu ... : prvi prvega prvemu ..., medtem ko pri drugih števnških pri tem ni razlike, je pa pri zapisu s števkami (vrstilne pišemo s piko). Če nam vsebinsko ustreza npr. števnik **prvi** (v **pravem** letu), pišemo tudi števnik, ki nas spravlja v dvome (npr. 20 – v dvajsetem – 20.) s piko, če nam vsebinsko ustreza števnik **en**, v **enem** letu (v dvajsetih letih – 20), pišemo števnik brez pike.

Stoletja in desetletja

Pri navajanju obdobij ne bi smelo biti nejasnosti, če upoštevamo veljavni pravopis – **20. stoletje** je čas **od leta 1900 do 1999**, **dvajseta leta 20. stoletja** pa so (po SP) leta, katerih letnica vsebuje dvajsetice, torej **od 1920 do 1929**. Bili pa smo opozorjeni (V. Gjurin, na februarški delavnici), da je zapis **20. leta** v bistvu nelogičen, ker se vsak vrstilni števnik (lahko) nanaša samo na eno leto (20. leto), in da bi bilo npr. dvajseta leta, če bi jih želeli pisati s števki, primerneje zapisati po angleškem zgledu **20-a leta**. Pravopis nas za zdaj pri tem ne podpira, zato je v takem primeru najvarnejša rešitev daljši zapis, z besedo – **dvajseta leta 20. stoletja**. Kjer pa prihaja do težav zaradi omejenosti prostora – npr. pri televizijskem podnaslavljanju in v preglednicah, bi lahko bila to vseeno primerna rešitev, in sicer **20-a leta 20. st.**, sklanjano **v 20-ih letih 20. st.**, kajti že v 20. letih 20. stoletja je za ta medij predolgo, še ena rešitev iz angleščine – 1920. leta – pa se zdi sploh nesprejemljiva, saj pri Slovencu vzbudi edninski pomen – ..dvajseto leto!

v letih od ... do ..., od leta ... do leta ..., med letoma ... in ...

Naslednje se sicer ne nanaša na težave s števnikami, ker pa gre za pravopisne nepravilnosti pri z njimi povezanem navajanju obdobja, ponovno opozorimo na pravilne načine:

- za daljše obdobje
v letih od 1991 do 2014 = v letih 1991–2014 = med letoma 1991 in 2014
(NAROB: *med leti* 1991 in 2014)
Ob nadomeščanju predloženega para **od – do** s **stičnim pomišljajem** spomnimo še na opozorilo P. Weissa, da je stičnost na mestu samo pri povezovanju istovrstnih/enakorodnih podatkov, sicer pa bi bil primernejši zapis s presledkom: strani 25–28 : v tednu 31. 4. – 6. 5. 2014.
- za dve zaporedni leti
v letih 2013 in 2014, kar lahko zapišemo tudi **v letih 2013 in 14**
(*ne pa v letih 2013–14 ali 2013/14*)
- za šolsko leto (in vsa druga obdobja, ki se začnejo v enem in končajo v naslednjem letu)
v šolskem letu **2013/14**

Štetje množinskih samostalnikov

Zgledi kot Bil je na **treh olimpijskih igrah** kažejo, da smo v zagati, kadar bi radi govorili o needninskem številu pri množinskih samostalnikih. Na treh olimpijskih igrah bi bilo pravilno samo, če bi imeli tudi eno olimpijsko igro. A ker tega ni, ker se tekmovanje imenuje olimpijske igre, rešujemo to z ločilnim (in

pogovorno) tudi množilnim števnikom – na **trojih** olimpijskih igrah, **trojnih** olimpijskih igrah – ali pa najdemo drugačno možnost – **trikrat** je bil na olimpijskih igrah. To velja tudi za bolj vsakdanje samostalnike, kot so: škarje, hlače, vilice, vile, grablje, vrata ...: Imamo enoja vrata (ločilni), enojna (množilni), vendar tudi ena vrata; dvojna vrata/dvoje vrat/tudi dvojna vrata, ne pa dve vrati; troja vrata/troje vrat/trojna vrata/tudi tri vrata ...). Pri olimpijskih igrah imamo še eno rešitev, ki pa jo predvsem starejši, vajeni pomenskega ločevanja med olimpijskimi igrami in olimpijado [obdobje štirih let med olimpijskimi igrami], teže sprejmemo, čeprav je s tako rešitvijo te prireditve res lažje šteti: Bil je **na treh olimpijadah**. (Po SP 2001 je to že sprejemljivo.)

Zgled **med dvema igrami** je dvakratno napačen – ne upošteva pravilne oblike števnika (končnice za dvojino – med dvema), poleg tega pa želimo izraziti dvojino za množinski samostalnik – olimpijske igre. Najpreprostejša rešitev je uporaba te druge poimenovalne možnosti, olimpijade (**med dvema olimpijadama**), lahko pa to razvežemo v daljšo besedno zvezo: **med igrami leta X in naslednjimi igrami, leta Y**.

Napake pri sklanjanju števnikov

Praviloma se pojavljajo, in to vse pogosteje, pri 3. in 6. sklonu dvojine:

dvem dnevom dežja sledi obdobje lepega vremena > pravilno: **dvema dnevoma**
pred dvema leti smo podpisali pogodbo > pravilno: **pred dvema letoma**

in 3. in 5. sklonu množine:

bliža se 48-em kilometru (3. skl.) > komu/čemu = kateremu kilometru – **48-emu**

na 48-emu kilometru (5. skl.) > na kom/čem = na katerem kilometru –
na 48-em kilometru

Razprava se tu še ni končala, a zgledi, kot so starost pet/petih let, od starosti pet/petega do devet/devetega leta in še nekateri, zahtevajo še malo več razmisleka, zato bo ta del povzetka objavljen s še malo več zamude.

Povzetek na podlagi debate devetnajstih (19) udeležencev pogovora sem pripravila Darja Tasič.

Dodatek k števnikom – od 2 do 5 let, dopolnjeno februarja 2015

Najprej je (bil) govor, šele nato zapis. A zapis je lažje analizirati, saj črka na papirju ostane, medtem ko zvok izzveni in so za njegovo ohranitev, za zapis, in tudi za zaznavanje zapisanega potrebne aparature, za zaznavanje nians pa seveda tudi posluh in še katera sposobnost. In čeprav je pri jeziku najprej govor, nam v marsikaterem pogledu prav zapis s svojimi tehničnimi rešitvami zamegljuje pravo sliko in končno povzroča negotovost pri izbiranju oblik. Tako je tudi pri rabi števnikov v zvezah, kot so:

starost od 2 do 5 let, zaporna kazen od 10 do 15 mesecev, vozila, lažja od 3,5 t

Zapisanemu praviloma ni kaj očitati, razen če gre za besedila, kjer nazornost teh količin ni tako pomembna, da bi bil nujen zapis s števki – tam bi tudi te števnike in merske enote zapisali z besedo!

Ko začnemo razmišljati, kako te števnike brati in zapisati z besedo, pa vidimo, da je na tem področju velika neenotnost – beremo in slišimo: **starost od dveh do petih let** in **od dve do pet let**, **teža od tri tone in pol**, **od treh ton in pol**, **~~od treh in pol ton!~~**, **temperatura od tri do osem stopinj** in celo **od treh do osmih stopinj** ... O tem smo že večkrat ne ravno uspešno razpravljali tudi na naših pogovorih, saj na njih iščemo odgovore, kaj je v takih primerih, ki so v praksi rešeni neenotno, pravilno.

Pravopis nam s svojimi zgledi za to vprašanje ne pove dovolj:

stárost -i ž, pojm. (á)... ~ **šestdeset** let

od: c) šteti ~ ena do sto; temperature ~ **deset do petnajst** stopinj

do: količinski ~ **sto** kilogramov težko breme; kazen ~ **deset tisoč** tolarjev

leto: ... do starosti **pet, petih** let; Do sedmega ~a ... | do starosti sedem let |

V **SSKJ2** najdemo:

do: 3. b) skrajne dosegljive mere: za ta prekršek je določena kazen do pet tisoč evrov / gorovje se vzpenja **do tri tisoč** metrov; vinograd daje **do deset hektolitrov**

c) približne mere: drevesa so do trideset korakov vsaksebi

4. do, v zvezi z **od:** za *izražanje začetne in končne meje:* ... nočne temperature se gibljejo od minus dve do plus tri // včasih v zvezi z **od** za *izražanje približne, vmesne mere:* takrat je imelo mesto **od osem do deset tisoč** prebivalcev –

hipotetičen zgled, ki bi nam lahko pomagal, bi bil: mesto z **osem do deset/osmimi do desetimi** gostilnami; ležal bo **pet do deset dni**

od 4. c): pri količini ... dnevne temperature bodo **od pet do deset stopinj** nad ničlo

starost: do starosti osemnajstih let je živel pri starših *do osemnajstega leta*; poročil se je pri starosti petdeset, petdesetih let *ko je bil star petdeset let*; otroci v starosti desetih let;

leto: Do sedmega ~a je bil doma |do starosti sedem let|«

Pri zvezah s samostalnikom **starost** se najočitneje pokaže, da pri pripravi slovarskega dela na to dilemo niso bili posebej pozorni – **starost osemnajstih/desetih : starost petdeset, petdesetih let : do starosti sedem let!** Veliko navedenih zgledov pa ne odgovori na naše vprašanje, ker je del s števnik rabljen ob glagolu (najpogosteje pomožniku), ker je uporabljen števnik z (možno) ničto sklanjatvijo (sto; pet do deset tisoč) ali ker niso dodane vrednosti (kot bi pričakovali npr. pri iztočnici **kazen!**) oz. niso dodane vrednosti z razponom od – do (izjema je zgled za temperature v pravopisu, pri iztočnici **od: temperature od deset do petnajst stopinj**).

Iskali smo tudi mnenje jezikoslovcev

Nekateri zagovarjajo »sklanjanje povsod, kjer je to mogoče«, ker je to veliko bogastvo našega jezika, torej bi se v teh primerih odločili za model **starost** npr. **štirih let**.

V jezikovni rubriki v reviji **Pravna praksa** (leto 2013, številka 49-50) se je s tem vprašanjem ukvarjala dr. Nataša Hribar. Na podlagi zgledov iz korpusa Gigafda je sestavila shemo, pri čemer pa je ugotovila, da velja ta za vse števnik, razen za števnik ena, pri katerem v korpusu izrazito prevladuje roditeljska oblika, na primer **v starosti/v obdobju od enega do dveh let; gradnja bo trajala od enega do treh let**.

Takole piše:

Imenovalniško obliko uporabljamo:

* v pomenu koliko časa, kako dolgo – Gradnja bo trajala od dve do tri leta; tudi v povezavi s predlogom: Sosed je **za od šest do osem mesecev odšel** na potovanje.

* v pomenu koliko ali kolikšen ali kako dolg/-a:

– v zvezi s samostalniško besedno zvezo: Obsojen bo **na od osem do deset let zaporne kazni**;

- v zvezi s prislovom: Študiral je **od dve do tri leta več**; Zaposlil se je **od dve do tri leta prej**; Študiral je **od dve do tri leta dlje**;
- v zvezi s pridevnikom *star*: Sodišče mu je dodelilo otroka na podlagi **od dve do tri leta stare** odločbe; Sodišče mu je dodelilo otroka na podlagi odločbe, **stare od dve do tri leta**;
- v strukturi samostalniška zveza + glagol biti + kolikšen/kako dolg: **Garancijska doba je od dve do tri leta**; **Starostna razlika je od dve do tri leta**;
- * v posameznih drugih primerih, npr. z glagolom *imeti* v pomenu *biti star*: Otroci v tej skupini **imajo od dve do tri leta**.

Rodilniško obliko uporabljamo:

- * za samostalnikom:
 - brez predloga: kaznivo dejanje se kaznuje z zapornom **od dveh do treh let**; pri vezavi **od dveh do treh let** je obrestna mera ...; za varčevanje **od dveh do treh let** je obrestna mera ...
 - s predlogom: koncesije se sklepajo za obdobje **od dveh do treh let**; televizijo otroci običajno začnejo gledati v starosti **od dveh do treh let**; v roku **od dveh do treh let**; v obdobju **od osmih do desetih let** ipd.

To shemo moramo razčleniti, da vidimo, ali je pravilo dovolj razumljivo in preprosto, da bi bilo uporabno tudi za povprečnega uporabnika slovenskega jezika.

Prislovna raba študiral je od dve do tri leta več je nesporna. Isto velja za zvezo s pridevnikom star (na podlagi **od dve do tri leta stare** odločbe; na podlagi odločbe, **stare od dve do tri leta**), čeprav je zaradi nejasnosti tega neobvezujočega pravila tudi tu mogoče pričakovati, da se bo kdo tudi tu odločil za rodilniško rabo.

Zveze *imeti leta* v pomenu *biti star* (*Otroci imajo od dve do tri leta*) ne dojemamo kot slovensko – v predangleških/predgermanskih časih smo Slovenci rekli, da so stari od dve do tri leta!

Preostale imenovalniške zglede lahko združimo v eno obravnavo – zaradi enake vprašalnice in enakih pretvorb:

*gradnja bo trajala **od dve do tri leta** – koliko časa?

Torej bi bilo pravilno tudi: sedel bo (koliko časa?) **od dve do šest let!**

* (obsojen) **na od osem do deset let** (zaporne kazni) – na koliko?

Kaj pa če to obrnemo: (obsojen) na zaporno kazen/zapor – (od) **osem do deset let ali bi moralo biti** (od) **osmih do desetih let**, kot je pri »se kaznuje z zaporem od dveh do treh let«?

In če, zakaj?

*garancijska doba je **od dve do tri leta** – V čem se garancijska doba loči od zapora, potencialno zaporne dobe?

*V teh primerih gre za čisto prislovno rabo – **bo sedel/bo trajala/je = traja koliko**.

Isto lahko povemo tudi z odvisnikom, npr. **gradnja/garancija, ki bo trajala od dve do tri leta**, ali z deležnikom: **gradnja, trajajoča od dve do tri leta**, lahko pa ta glagolski del nadomestimo s samostalniškim – **gradnja s trajanjem od dve do tri leta** – oz. ta vmesni člen izpustimo – **gradnja od dve do tri leta, garancijska doba (od) dve do tri leta**.

Kako je s sklonom v tem primeru, ko je taka števniska zveza v vlogi desnega prilastka, po katerem pa se lahko vprašamo s KOLIKO?

Pravila za roditeljsko rabo v tej shemi sploh ne razumemo.

Morda pa smo zdaj vendarle našli primeren odgovor v Slovenski slovnici dr. Jožeta Toporišiča (2000, str. 319), v kateri piše:

»Zveze tipa človek tam (primerljive s tisti človek) so zveze samostalniške besede s prislovom, ne s pridevnikom, ker so desno od samostalnika, ne levo, kar je značilno za pridevniške besede.«

Bi to lahko bila utemeljitev tudi za nesklanjanje števnikov v naših navedenih primerih, saj gre tu za pretvorbe, podobne pretvorbam *človek tam < tisti človek*, npr.: **otrok v starosti deset let < desetletni otrok?** Zveze kot **gradnja od dve do tri leta, doba od dve do tri leta, temperatura od dve do pet stopinj, hitrost od dva do pet metrov na sekundo ...** po našem mnenju lahko primerjamo z zvezo **človek tam** – dopolnilo je povsod desno od samostalniškega jedra, po njem pa se lahko vprašamo kot po prislovu – koliko! Če torej zgornjo trditev razširimo na števnike, uporabljene desno od samostalnika, so taki števniki v prislovni rabi (po njih se vprašamo s KOLIKO), to pa pomeni, da jih ni treba pregibati (pa čeprav takemu števniku sledi še en samostalnik, kot merska enota):

starost od dve do devet let, temperatura od 20 [-et] do 30 [-et] stopinj ("Temperaturni" zgled v SSKJ², pri iztočnici **od – 4 c**): pri količini: ... – dnevne temperature **bodo od pet do deset stopinj** nad ničlo – ne ustreza našim kriterijem, saj v njem ne gre za OBSAMOSTALNIŠKO RABO, BREZ VMESNEGA GLAGOLA!), hitrost od 40[-et] do 50 [-et] kilometrov na uro; kazen od dve do tri leta; na nadmorski višini šeststo do sedemsto metrov; vozila, lažja od tri tone in pol/težka manj kot tri tone in pol; zaradi megle in močnega vetra se ni videlo dlje od pet (*in ne od petih*) metrov ...

Mnenje o tej naši domnevi smo pridobili od dr. Andreje Žele s Filozofske fakultete v Ljubljani:

»Soglašala bi, da pri spodnjih primerih gre za količinske oz. merne prislove ob samostalniških jedrih. In če so tovrstni prislovi navadno ob pridevniških ali glagolskih jedrih, se v spodnjih primerih kaže, da so možni tudi ob izglagolskih samostalnikih tipa kazen ali ob samostalnikih starost, hitrost (< biti star, biti hiter), ki nakazujejo povedkovo rabo.«

Smo torej našli primerno rešitev?

Kaj pa bomo rekli za ta primer: Vložil je blizu 2 mrd EUR – blizu dve milijardi ali blizu dveh milijard evrov? Odgovor na vprašanje koliko/kaj je po naše: Vložil je blizu dve milijardi. Morda, čeprav za lase privlečeno, bi bila rodilniška raba sprejemljiva, če bi rekli, da je meja njegove plačilne sposobnosti kje – blizu dveh milijard, čeprav bi tudi to lahko razlagali enako kot vse omenjene primere, torej meja pri (znesku) blizu dve milijardi.

V premislek

Kot opozorilo, da nobenemu priročniku ni mogoče stoo odstotno zaupati, pa dodajmo tu z obravnavano temo povezan zgled iz SSKJ²:
– pri iztočnici **do**³ najdemo v točki 4., za zveze z **od**, tale zgled (iz prakse):
odprto (od) 7–20.

Lektor, ki kot normativnega sprejema pravopis, to zanesljivo popravi v **odprto od 7. do 20. ure, odprto od 7.00 do 20.00** ali pa, če je zahtevana čim krajša rešitev, **odprto: 7–20.**

Toliko v opozorilo vsem tistim, ki razumejo zglede v SSKJ⁽²⁾ kot jezikovni predpis, kot normo.

Pripravila Darja Tasič.